

A- II. Meşrutiyet'in İlanı ve Sonuçları**B- 31 Mart Olayı (13 Nisan 1909)****C- İttihat ve Terakki Cemiyeti****D- Osmanlı Devleti Son Dönem Fikir Akımları**

- 1- Osmanlıcılık
- 2- İslamcılık
- 3- Türkçülük
- 4- Batıcılık
- 5- Teşebbüs-i Şahsî ve Adem-i Merkezîyet
- 6- Osmanlı'da Sosyalist Hareketler

A- II. Meşrutiyet'in İlanı ve Sonuçları

Osmanlı'da modernleşme sürecinin en önemli halkalarından biri, 1876'da "Meşrutiyetin" ilanıydı. Birtakım sebeplerden dolayı 1878'de Padişah II. Abdülhamit'in iradesiyle Meclis dağıtıldı. Kanûn-ı Esâsî ise şeklen yürürlükte kaldı. Bu tarihten itibaren II. Abdülhamit'in yönetim anlayışı da değişti. Demokratik haklar, özgürlükler kısıtlandı, daha kuşkucu ve baskıcı bir anlayış egemen oldu. Bu süreçte kendisine ve yönetim anlayışına karşı muhalif hareket gittikçe güçlendi. Ülkede "Tıbbiyeli" öğrencilerin 1889'da kurduğu **İttihad-ı Osmanî Cemiyeti** ile başlayan örgütlü muhalefet, kısa zamanda Avrupa'daki Jön Türklerin de katılmasıyla büyük bir **muhallif harekete dönüştü**. Gizli bir örgüt olarak kurulan "İttihad-ı Osmanî Cemiyeti'nin" kurucuları; **İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, İshak Sükûti, Mehmed Reşid ve Hüseyinzâde Ali** beylerdi. Bu örgütün amacı; Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını önlemek, dış baskılara karşı bir duruş sergilemek, "İttihad-ı Anasır" denilen Osmanlıcılık fikrini gerçekleştirmek, meşrutiyeti yeniden ilan ettirmek ve Kanûn-ı Esâsî'yi işlevsel hâle getirmekti.

II. Meşrutiyet'in ilanını hızlandıran en önemli olay, **8-9 Haziran 1908'de İngiliz Kralı Edward'la Rus Çarı II. Nikola'nın Reval'de bir araya gelerek Osmanlı Devleti'nin geleceğini görüşmeleri** oldu.

Bu gelişmeler üzerine **Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti** harekete geçti. Onlara göre yegâne çare meşrutiyetin ilanıydı. Bu maksatla cemiyet üyesi olan **Kolağası Niyazi Bey**, temmuz başında birliğiyle **Manastır'da dağa çıkarak isyanı fiilen başlattı**. Bunu diğerleri takip etti. **Sivil kanattan da gelen baskılara** dayanamayan;

II. Abdülhamit 23 Temmuz 1908'de "Meşrutiyeti" ilan etmek mecburiyetinde kaldı. 24 Temmuz'da da **Kanûn-ı Esâsî'yi yeniden uygulamaya koyarak Meclis-i Mebusan'ı** uzun bir aradan sonra yeniden **toplantıya çağırdı**.

23 Temmuz 1908 II. Meşrutiyetin ilanı uzun yıllar millî bayram olarak kutlanmıştır.

II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte değişiklikler, yenilikler;

- **Osmanlı Hükûmeti** daha önce olduğu gibi **padişaha-değil**; **Meclis-i Mebusan'a** karşı sorumlu olacaktır.
- **Padişahın Meclis-i Mebusan'ı dağıtma yetkisi kaldırılmıştır.**
- **Padişah**, tahta çıktığı zaman, **anayasaya, vatana ve millete sadakat** göstereceğine dair **yemin kuralı** getirilmiştir.
- **Padişahın tek-başına karar alma yetkisi kaldırılmış**, kararlarda **sadrazam ve ilgili nazırın** (bakanın) imzası şartı getirilmiştir.
- **Padişahın sürgüne gönderme yetkisi kaldırılmıştır.**
- **Kişî özgürlüğü güvence altına alınmıştır.**
- **Basına özgürlük** getirilmiş ve **sansür kaldırılmıştır.**
- **Antlaşmaların Meclis'te onaylanması esası** getirilmiştir.
- **Derneklerin ve siyasi partilerin kurulmasına izin** verilmiştir.

B- 31 MART OLAYI (13 NİSAN 1909)

II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti, konumunu daha da güçlendirdi. Diğer taraftan cemiyetten aradıklarını bulamayanlar ve yeni rejimi istemeyenlerin de sayısı küçümsenmeyecek derecede artmaktaydı. Mesela **Prens Sebahattin grubu**, **Ahrar Fırkası**, **İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti**, **Arnavutlar** gibi muhalif kanat, **sert politikalar** takip etmeye başladı. **Derviş Vahdeti**'nin **Volkan gazetesinde** “**din elden gidiyor**” propagandası da buna eklenince **13 Nisan (31 Mart) 1909'da** İstanbul'daki **Avcı Taburları isyan çıkardı**. Bu isyanla İstanbul'daki ordu birliklerinin denetimi elden çıktı. **İttihat ve Terakki Cemiyeti**, İstanbul'da meydana gelen bu duruma müdahale etmek üzere, **Edirne ve Selanik'teki askerî birliklerden yeni bir ordu** oluşturdu ve İstanbul'a doğru yönlendirdi. Bu ordunun adı “**Hareket Ordusu**”, kurmay başkanı da **Mustafa Kemal** idi. 24 Nisan'da da Hareket Ordusu İstanbul'da kontrolü ele geçirdi. Bu gelişmelere seyirci kalan **II. Abdülhamit**, olup bitenlerden sorumlu tutuluyor. **Meclis-i Mebusan** ve **Meclis-i Ayan** üyeleri “**Meclis-i Umumî-i Millî**” adı altında **Sait Paşa**'nın başkanlığında toplanıyor. 27 Nisan'da da **H. Abdülhamit usulüne uygun bir şekilde tahttan indirilerek**, yerine II. Abdülhamit'in kardeşi Mehmet Reşat, “**V. Mehmet**” adıyla tahta geçti. Böylece II. Abdülhamit'in 33 yıllık saltanatı son buldu. Ailesiyle birlikte 1912 Balkan Savaşları'na kadar Selanik'e sürgün edildi. **İttihat ve Terakki Cemiyeti** ise siyasi gücü ve **otoritesini iyice pekiştirmiş oldu**.

C- İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ

Örgütlenmenin ilki, özgürlükleri simgeleyen Fransız İhtilali'nin 100.yıl dönümüne nisbetle;

1889'da Askerî Tıbbiye'de ortaya çıktı. Gizli örgüt olarak kurulan bu cemiyet “**İttihad-ı Osmanî Cemiyeti**”dir. Bunların **Jön Türkler** olduğunu söyleyebiliriz.

Paris'te bulunan ve **Auguste Comte'un** pozitivist görüşlerinden etkilenen **Ahmet Rıza Bey**, **Meşveret gazetesini** çıkarmış **İttihat ve Terakki** adında bir cemiyet kurmuştu.

1895'te İstanbul'daki “**İttihad-ı Osmanî Cemiyeti**” mensuplarıyla bir şekilde irtibat kurulmuş ve Ahmet Rıza Bey'in etkisiyle cemiyetler birleştirilmiş ve yeni cemiyetin adı “**Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti**” olarak belirlenmişti.

1896'da Cemiyet **Abdülhamit'e karşı** bir **darbe** tertibi içinde oldu. Ancak bu gibi faaliyetleri daha önceden haber alınınca elebaşları yakalanarak sürgün edildi.

Zamanla Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde görüş ayrılıkları ortaya çıkmaya başladı.

1902'de Paris'te Jön Türkler arasında iyice belirginleşen **görüş ayrılıklarına** bir son vermek için **I. Jön Türk Kongresi** tertip edildi. Kongre sonucunda **iki farklı görüş** ortaya çıktı. **Ahmet Rıza Bey**'in taraftarları, **otoriter, devletçi ve merkezîyetçi yönetimi** desteklerken, **Prens Sebahattin Bey grubu bireysel girişimleri ve âdem-i merkezîyet** (yerinden yönetim) fikrini savundu.

1905'te Özellikle Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya açılan kapısı, Balkanlar'da ve Şam'da da kendini gösterdi Şam'da “**Vatan**” adında bir örgüt kurulmuştu. Şartlardan dolayı yeterince etkin olamayan örgüt, **Mustafa Kemal'in Şam'a tayin olmasıyla** hareketlenmiş ve burada **II. Abdülhamit yönetimine karşı kurduğu “Vatan ve Hürriyet Cemiyeti”** adıyla yeniden örgütlenmişti.

1906'da Selanik'te **Talat Paşa, İsmail Canbolat Bey** gibi Jön Türkler ise “**Osmanlı Hürriyet Cemiyeti**” adında yeni bir cemiyet kurdu. Bu cemiyet gizlice örgütlenmişti. Daha sonrasında bu cemiyet;

1907'de Avrupa'daki **Ahmet Rıza Bey** ve **Prens Sebahattin Bey**'le de irtibatlanmış, Ahmet Rıza Bey'in grubu ile daha iyi anlaşılabilceğinden hareketle **27 Eylül 1907'de** her iki örgüt “**Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti**” adı altında resmen birleşmişti.

27 Aralık 1907'de Jön Türkler arasında birliktelik sağlanamadığından ve bu birliği yeniden tesis etmek maksadıyla Avrupa'da Jön Türkler arasında **II. Jön Türk Kongresi** gerçekleştirildi. Ancak burada da beklenen birliktelik sağlanamamıştı.

Kongreye:

- * Terakki ve İttihat
- * Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkezîyet
- * Ermeni Taşnaksütyun
- * Mısır Cemiyet-i İsrailiyesi
- * Ahd-ı Osmani Mısır Cemiyeti
- * Ermeniler ve Araplar tarafından yayımlanmakta olan bazı gazete ve dergi temsilcileri katıldı.

9 Haziran 1908'de İngiltere Kralı ve **Rus Çarı'nın Reval'de** bir araya gelerek Osmanlı toprakları üzerinde planlar yapmaları üzerine Cemiyet, durumdan vazife çıkarıp, kontrolündeki ordunun desteği ile **23 Temmuz 1908'de** Manastır'da **II. Meşrutiyet'i ilan etti**. Bu süreci müteakip yeni rejime karşı ayaklanmalar ortaya çıktı. Bu ayaklanmalardan en önemlisi **31 Mart Ayaklanması** sonrası Harekât Ordusu'nun İstanbul'a gelerek kontrolü ele alması ve II. Abdülhamit'i tahttan indirerek Selanik'e sürgün etmesiyle de devletin ve ülkenin yönetimi bu cemiyetin kontrolüne geçmiş oldu.

Gelinen bu aşamaya rağmen Cemiyet, iktidarı doğrudan doğruya ele alamadı. kadro yetersizliği yüzünden 1908-1913 yılları arasında daha çok dolaylı yollarla "iktidarı" denetlemeye çalıştı.

Said Halim Paşa Hükûmeti Dönemi ise **İttihat ve Terakkî'nin tam iktidar dönemi** olarak değerlendirilir. **İttihat ve Terakki Cemiyeti/Fırkası'nı çok zor günler beklemekteydi**. İktidara gelişinden kısa bir süre sonra I. Dünya Savaşı'nın başlaması millet ve devlet hayatı için düşünülen çok önemli projelerin hayata geçirilmesini engelledi.

Bütün zorluklara rağmen Cemiyetin yaptığı önemli faaliyetler:

- **1913'de İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu** ve **Belediyeler Kanunu** hazırlandı.
- Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte iktisadi bağımsızlık için kapitülasyonlar tek taraflı olarak kaldırıldı.
- **1917'de Hukuk-ı Aile Kararnamesi** çıkarıldı.
- **Göçbelerin iskânı** (bir yere yerleştirme) için çalışmalar yapıldı.
- **Gündelik hayatın Avrupai standartlara kavuşturulması** için çalışıldı.
- **Eğitim reformuna büyük önem** verildi.
- **Darüleytamlar** (yetimhaneler) açıldı.

Nice ümitlerle girilen I. Dünya Savaşı, **Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin** de sonunu hazırladı. Bu süreçte cemiyet **son kongresini** yaptı ve **5 Kasım 1918'de** İttihat ve Terakki adı tarih oldu. Yerine **Teceddüd Fırkası** kuruldu. **Teceddüt fırkası** (parti) varlık gösterememiş, ancak ideolojisi ve kadrosu Millî Mücadele yıllarında **Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin** kurulmasında büyük roller oynamıştır.

D- OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMİNDE FİKİR AKIMLARI

1- Osmanlıcılık

Osmanlı birçok farklı din ve etnik kökenli unsuru bir arada yaşatabilmek için “**Millet Sistemi**” denilen bir sistemi hayata geçirmişti. Merkezî yönetim bu sistemi yaşatabilmek için önemli çalışmalar yapıyordu. Ancak bütün çabalar azınlıkları bir arada tutmaya yetmedi. Osmanlı “Millet Sistemi” özellikle **Fransız İhtilali**’nden sonra sarsılmaya başladı. Özellikle Fransız İhtilali’nin getirdiği “**milliyetçilik**” rüzgârı önce Avrupa’da, sonra da Osmanlı’nın Balkanlar’daki topraklarında yaşayan unsurları etkiledi ve bütün ülkeye yayılmaya başladı. Bu süreci etkileyen diğer bir sebep, **Viyana Kongresi (1815)** ile gerçekleştirilen ittifakların ortaya çıkardığı “**Sark Meselesi**” kavramıyla Osmanlı’ya karşı blokların oluşturulmasıydı.

Osmanlı Millet Sistemi’ni etkileyen önemli bir sebep de Osmanlı **modernleşme süreci**dir. **Tanzimat Fermanı**’yla başlayan yeni süreçte ise Avrupalı tarzda kurumsal yapılanmaya paralel olarak Osmanlı azınlıkları arasındaki statü farklılıklarını ortadan kaldırmak için hukuki **reformların yapılmasına** özen gösterilmişti. Bu çabalarla bir anlamda **milliyetçilik rüzgârının hızını kesmek** isteyen yöneticiler, **Osmanlılık kavramının işlevsel yönüne ağırlık vererek** bir şekilde **ortak değer** yaratmak istemişlerdi. **1876 tarihli Kanûn-ı Esâsî**’nin ilanıyla da bu düşünce akımı **pratik hayatta yerini almış** oldu. Ancak **1878’den itibaren** II. Abdülhamit’in takip ettiği politikalar çerçevesinde “**Osmanlılık**” **fikri de geride kalmış**, daha çok **İslamcılık fikri öne çıkmıştı**. Buna rağmen II. Meşrutiyet’in ilanına kadar muhaliflerin en çok tartıştığı fikirler arasına girmişti ve **Osmanlıcılık, Osmanlı Devleti’nin yıkılışına kadar devletin resmî ideolojisi** olarak varlığını sürdürmüştür.

Meşrutiyet ilan edilmesi yeniden Osmanlılık fikrinin güç kazanacağı düşüncesi belirdi. Bunun için Meşrutiyet’in ilanına Osmanlı unsurları sahip çıkmakta gecikmedi. Meclis’te yeniden temsil hakkının gerçekleşmiş olması, birçok meselenin de çözüldüğü şeklinde algılandı. Bu iyi niyetli çabalara rağmen Meşrutiyet’in ilanından kısa bir süre sonra **Bulgaristan’ın bağımsızlığını ilan etmesi, savaş naralarının artması**, Osmanlılık fikrine büyük bir darbe vurdu. Bu gelişmelere karşılık Türk aydınları arasında da yavaş yavaş **Türk milliyetçiliği** fikrine yönelmeler başladı. **1912-1913 Balkan Savaşları**’nın da ortaya çıkması, **İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin iktidara gelmesi** de bu süreci hızlandırmış, **I. Dünya Savaşı’nın çıkışı** ve sonraki gelişmelerde “**Osmanlılık**” fikrinin daha da zayıflayarak **ortadan kalkmasını** hızlandırmıştı.

2- İslamcılık

Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu çıkmazlar karşısında ortaya çıkan fikir akımlarından birisi de “**İslamcılıktır**”. Kavram; İslam dünyasında tecdid, ıslah, İttihad-ı İslam, Batı dünyasında ise **Panislamizm** gibi terkiplerle ifade edilmektedir.

İslamcılık fikrinin ortaya çıkışını etkileyen sebeplerden birkaçı;

- **Batı dünyasının siyasi, ilmi, maddi ve teknik açıdan çok ilerlemiş olması,**
- **İslam dünyasının Batı karşısında askerî başarısızlıklar** yaşaması ve büyük sorunların ortaya çıkması,
- **İslam dünyasının büyük bir kısmının emperyalist devletlerce işgal edilmiş olması,**
- **Gelişen Batı karşısında Müslüman aydınların aşâğılık kompleksine girmesi,**
- **Batı dünyasının İslam dünyasına karşı oryantalist ve misyonerlik faaliyetlerine girmesi.**

Bu hareketin ortaya çıkmasında ve geliştirilmesinde öncülük eden düşünürlerden bazıları;

İslam dünyasında “Delhili Şah Veliyullah, Nabluslu Abdülgani Şeyh Halid, Arabistan’da Muhammed İbn Abdül Vehhab, Cemaleddin Afganî, Muhammed Abduh, Osmanlı Devleti’nde ise Eşref Edip, Manastırlı İsmail Hakkı, Babanzâde Ahmed Naim, Ömer Ferit, Mehmet Akif, Şemseddin Günaltay, Ebu’lûla Mardin vb.”

Osmanlıcılık fikrinin yaşanan gelişmelere paralel olarak önemini yitirmesinden sonra **İslamcılık siyasi hayatta yerini almaya başladı**. Böylece **gayrimüslimler dışlanmış, Müslümanlar ön plana çekilmiş** oldu. **İslamcılık, Sultan Abdülaziz Dönemi’nde 1872’de tartışılmaya başlandı. II. Abdülhamit Dönemi’nde yani II. Meşrutiyet’in ilanından sonra ise İslamcılık devletin adeta ideolojisi hâline dönüşmüştü.** Bu siyasi gelişmelere paralel olarak **halife** sıfatı daha güçlü bir şekilde kullanılmaya özen gösterilmiş, İslam dünyasının ünlü din âlimleri İstanbul’a davet edilmiş, tekke ve zaviyelere ilgi artırılmış, dinî kitaplar, risaleler İslam dünyasına ücretsiz dağıtılmış, hac işleri kolaylaştırılmış, Hicaz demir yolları hayata geçirilmiş, aşiret mektepleri ve okulların açılmasına büyük önem verilmişti.

II. Meşrutiyet’in getirdiği özgürlükçü ortamda **İslamcılar** inandıkları **fikirlerini serbestçe yazma, konuşma ve örgütlenme yoluyla yayma** imkânlarına kavuştular. Ancak bu süreçte **Mısır’da, Suriye’de diğer Arap dünyasında, Arnavutluk’ta ve Balkanlar’da diğer Müslümanların Osmanlı Devleti’ne karşı çıkmaları, İslamcılık fikrini zayıflatmıştı.**

İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Fırkası’nın **siyasi hayatta ağırlığını iyice hissettirmesi** sonucu yaşanan bu tecrübelerden ders alarak **Türkçülük fikrinin güçlenmesine zemin hazırlamaları** da ideolojik İslamın ve onun basın yayım organlarının **dağılmasına ortam** hazırlamıştı. 1918’de I. Dünya Savaşı’nın bitmesiyle de **İslamcılık bütün maddi ve manevi dayanağını kaybetmiş oldu.**

İsmail Kara, “İslamcılık” fikrini şöyle tanımlar: “19. ve 20. yy.’da İslam’ı bir bütün olarak (inanç, ibadet, ahlak, felsefe, siyaset, eğitim) “yeniden” hayata hâkim kılmak ve akılcı bir metotla Müslümanları, **İslam dünyasını Batı sömürsünden, zalim ve müstebid yöneticilerden kurtarmak**, medenileştirmek, birleştirmek ve kalkındırmak uğruna yapılan aktivist, modernist ve eklektik yönleri baskın siyasi, fikrî ve ilmî çalışmaların, arayışların, teklif ve çözümlerin bütününe ihtiva eden bir hareket olarak tarif edilebilir.”

3- Türkçülük

Türkler arasında ise milliyetçilik şimdilik uzak bir düşünceydi. Türkler, daha çok devletin birliği için çalışmaktaydı. Bunun aksi ise yıkılışı hızlandırabilirdi. Milliyetçilik akımı etkisini önce Osmanlı Devleti sınırları dışında yaşayan Türkler arasında gösterdi. Özellikle Rusların hâkimiyeti altında yaşayan Türkler, kendilerine reva görülen politikalara karşı Türk kimliğine sarılmışlar ve bunu bir özgürlük mücadelesi olarak algılamışlardı.

Türkçülük fikrinin bir “kimlik” olarak ortaya çıkışı II. Meşrutiyet’ten sonra oldu. Özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin çalışmaları bu fikrin gelişmesine büyük ivme kazandırdı. **Yusuf Akçura’nın “Üç Tarz-ı Siyaset”i ve Ziya Gökalp’in “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak”** şeklinde idealize ettikleri görüşleri Türkçülüğün en önemli kaynakları oldu.

Türkçüler, Meşrutiyetin ilanıyla;

- 7 Ocak 1909’da **Türk Derneği’ni**,
- 31 Ağustos 1911’de **Türk Yurdu Cemiyeti’ni**
- 25 Mart 1912’de **Türk Ocağı’nı**
- **Türk Yurdu Dergisi’nin** çıkması önemli adımlardandır.

Balkan Savaşları, Müslümanlar arasında cereyan eden Arap milliyetçiliği gibi gelişmeler Osmanlıcılık ve İslamcılık fikrinin itibarının azalmasına, Türkçülük fikrinin ise gelişmesine ve kamuoyu oluşturmaya önemli katkı sağladı.

İttihat ve Terakki ile devletin ideolojisi olan Türkçülük fikri, Osmanlı Devleti'nin eski şaşaalı günlerine özlem duymak yerine **geleceği kurtarma çabalarının itici gücü** oldu. Ayrıca bu süreçte İslamcılar, Osmanlıcılar ve Garpcılarla yaşanan tartışmalarda Türk düşünce hayatına büyük zenginlik katmıştır. Türkçüler, yaşanan tartışmalara, “**Türk tarihi ve kültürü, Türk dili, İslami müesseselerin varlığı, muasırlaşmak nedir, ne değildir?**” sorularına aradıkları cevaplar **millî iktisat, millî edebiyat** üzerine geliştirdikleri tezlerle katılarak Türk düşünce hayatına çok önemli hizmetler sundu.

Türkçülük fikri, İttihat ve Terakki Dönemi'nde devletin adeta resmî ideolojisi oldu. Ancak I. Dünya Savaşı'nın acı yengilisiyle gücü zayıfladı ve fikir hayatında eleştirilmeye başlandı. Ama Türkçülük, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan çizgide hep varlığını sürdürdü.

Bu gerçeği **Şükrü Hanioğlu** şöyle ifade etmektedir: “Ve Türkçülük ya da milliyetçilik fikirlerinin bu dönemdeki gelişimi iki ayrı yerde olmuştur. Bunlardan **birincisi Anadolu hareketi içerisinde**dir. Gerçekten de I. TBMM'nin üyelerinin pek çoğu kendilerini Ziya Gökalp Bey'in manevi talebeleri olarak görmekteydiler. İkinci olarak, **ittihatçılar** yurt dışındaki faaliyetlerinde bu düşünceyi **siyasal alanda işler hâle getirmeye** çalışmışlar, ancak bundan olumlu sonuçlar alamamışlardır”.

Türkçülük, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan çizgide hep varlığını sürdürmüştür.

Bu dönemin öncülük eden isimleri;

İslam Dünyasında;

- Mustafa Celalettin Paşa
- Fuat ve Cevdet Paşa
- Ahmet Vefik Paşa
- Ziya Paşa
- Mehmet Emin
- Şemsettin Sami
- Şeyh Süleyman Efendi
- Süleyman Paşa

4- Batıcılık

Batıcılık çabaları II. Meşrutiyet'in ilanıyla yeni bir çehre kazandı. Batılılaşma toplumun en önemli sorunu olarak algılandı ve bu dönemde sistemleştirildi. 1908'den sonra bu düşüncelere inanan kişiler, “**Mehtap, Şebtab, İctihad**” gibi dergiler etrafında birleşerek **Batılılaşmak gerektiği** ve İslamiyetin bu uğurda yeniliklere engel olduğu gibi tezlerini savundular. Bu akımın en önemli isimleri; **Abdullah Cevdet, Celal Nuri, Kılıçzade Hakkı, Rıza Tevfik** idi

Batıcıların toplum ve devlet hayatına dair ortaya koydukları somut istekleri;

- **Bütün şehzade ve veliahtların eğitim ve terbiyesine dikkat edilmeli,**
- **Padişahlar tek evli** olmalı, cariyelik kalkmalı,
- **Fes kaldırılmalı,**
- **Kadınların kılık kıyafetlerine karışılmamalı,**
- **Tekke ve zaviyeler kapatılmalı,**
- **Medreseler kapatılmalı,**
- **Şeri mahkemeler kapatılmalı,**
- **Latin alfabesine geçilmeli,**
- **Medeni Kanun kabul edilmeli.**

5- Teşebbüs-i Şahsî ve Adem-i Merkezîyet

Kişisel girişim ve yerinden yönetim anlamına gelen bu hareket Prens Sebahattin ve arkadaşlarının ortaya attığı ve geliştirdiği bir fikir hareketidir.

Prens Sebahattin Dayısının (II. Abdülhamit) yönetim anlayışına ve politikalarına karşı gelmiş ve diğerleri gibi Avrupa'ya kaçmak zorunda kalmıştı. Orada Fransız Filozof Le Play'ın görüşlerinden etkilenmişti. Cenevre'de çalışmalarını sürdürmüştü. 1902'de Paris'te toplanan I. Jön Türk Kongresi'nde Ahmet Rıza grubuyla fikirleri çatışmış ve ayrılarak Teşebbüs-i Şahsî ve Adem-i Merkezîyet Cemiyeti'ni kurmuştur. Kuranlar arasında İsmail Kemal, Nihad Reşat, Dr. Rifat, Miralay Zeki, Hüseyin Tosun, Dr. Sabri gibi isimler vardı. Ayrıca "İttihad" adında da bir gazete çıkarmışlardı.

Prens Sebahattin, görüşlerinin merkezine bireyi oturtmuştur. Akılcı ve özgürlükçüydü. Bu zamana kadar yapılan yeniliklerin sathi ve devlet aygıtına göre yapıldığını anlamıştı. Oysaki ona göre gelişme bireyle başlardı. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi durumun da ancak "federasyon" sistemiyle çözülebileceği fikrindeydi.

Bu görüşler, Anglosakson geleneğine göre geliştirildiği için Osmanlı Devleti'nin sosyosiyasi yapısı ve içine düştüğü bu durumdan kurtuluşu için bir çare olmaktan uzak görülmekteydi. Bu yüzden de çok fazla taraftar toplayamadı.

6- Osmanlı'da Sosyalist Hareketler

Meşrutiyet Dönemi fikir akımları içerisinde Osmanlı toplumu tarafından en az benimsenen hiç şüphesiz sosyalizmdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyalizm/komünizm üzerine bilimsel çalışmalar Mekteb-i Mülkiye-i Şahâne'de öğretmenlik yapan Sakızlı Ohannes Paşa ve İttihat Terakki Döneminde Maliye Bakanlığı yapan Mehmet Cavit Bey tarafından yapılmıştır. Dönemin sol/sosyalist fikirleriyle ilgilenen diğer aydınları ise Rasim Haşmet, Ferik Ahmet Besim Paşa, Ali Namık ve Nüzhet Sabit'tir.

1871 yılında Paris Komünü sonrası Osmanlı aydını arasında yavaş yavaş sosyalist fikirler dillendirilmeye başlanmıştır. Bu anlamda zikredebileceğimiz ilk isim 1848-1871 yılları arasında Berlin Büyükelçiliği'nde başkâtip olarak görev yapan Ethem Pertev Paşa'dır.

1908 yılında Osmanlı parlamentosuna seçilen Dimiter Vlahof, Varteks Serengülyan, Kirkor Zöhrap, Hamparsum Boyacıyan gibi mebuslar sosyalist olmakla beraber bunlar sosyalist bir partinin mebusu olmadıkları gibi, parlamentoda sosyalist bir grup da oluşturamamışlardır.

Siyasi parti olarak Türk tarihinin ilk sosyalist partisi olan Osmanlı Sosyalist Fırkası ise 1910 tarihinde Hüseyin Hilmi tarafından kurulmuştur. İştirak, İnsaniyet, Sosyalist, Medeniyet adlı yayım organlarını çıkaran parti, parlamentoda temsil edilememiş, kurucusu Hüseyin Hilmi 1913 yılında dönemin Sadrazamı Mahmut Şevket Paşa'ya yapılan suikast sonucu Kastamonu'ya sürülmüş, parti ise bundan dolayı kapanmıştır. 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi'yle birlikte İstanbul'a dönem Hüseyin Hilmi bu defa Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın yerine II. Enternasyonal'e bağlı Türkiye Sosyalist Fırkası adıyla yeni bir parti kurmuş, İstanbul amelesi arasında sansasyonel grevler düzenlemiştir. II. Sosyalist Fırka'nın yayım organı olarak İdrak adlı bir de gazete neşreden Hüseyin Hilmi'nin esrarengiz bir şekilde öldürülmesiyle Türkiye Sosyalist Fırkası tarihe karışmış, Türkiye'de II. Enternasyonal son bulmuştur.

Mütareke Dönemi'nin diğer sol/sosyalist partileri;

- Türkiye İşçi Çifti Sosyalist Fırkası,
- Sosyal Demokrat Fırka,
- Müstakil Sosyalist Fırka,
- Amele Fırkası,
- Mesai Fırkası'dır.

Bu dönemde yayımlanan sol/sosyalist yayım organları ise Aydınlık, Kurtuluş ve Orak-Çekiç'tir.

“SIRA SİZDE SORULARI”

- Derviş Vahdeti’nin Volkan gazetesinde “din elden gidiyor” propagandası
- İstanbul’daki Avcı Taburlarının isyan çıkarması
- Hareket Ordusunun kurmay başkanı Mustafa Kemal İstanbul’da kontrolü ele geçirilmesi

S) 1- Yukarıdaki gelişmelere verilen isim aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Arnavutluk İsyanı (1910)
- B) 31 Mart Olayı (13 Nisan 1909)
- C) Makedonya Ayaklanması (1903)
- D) Sason Ayaklanması (1894)
- E) Epir ve Taselya Ayaklanmaları (1854)

S) 2- II. Meşrutiyet’in ilanını hızlandıran en önemli olay, 8-9 Haziran 1908’de İngiliz Kralı ve Rus Çarı Reval’de bir araya gelerek Osmanlı Devleti’nin geleceğini görüşmeleri oldu. Cümlesindeki boşluğa sırasıyla aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) Ohannes - Pertev
- B) Edward - II. Nikola
- C) Vlahof - Serengülyan
- D) Zöhrap - Boyacıyan
- E) Dimiter - Varteks

S) 3- II. Meşrutiyet hangi tarihte ilan edilmiştir?

- A) 23 Temmuz 1908
- B) 13 Nisan 1909
- C) 7 Ocak 1909
- D) 30 Ekim 1918
- E) 31 Ağustos 1911

S) 4- Osmanlı azınlıkları arasındaki statü farklılıklarını ortadan kaldırmak için hukuki reformların yapılmasına özen gösterilmesi ve bu çabalarla bir anlamda milliyetçilik rüzgârının hızını kesmek isteyen yöneticiler, aşağıdaki hangi fikir akımının işlevsel yönüne ağırlık vererek bir şekilde ortak değer yaratmak istemişlerdir?

- A) Teşebbüs-i Şahsî ve Adem-i Merkezîyet
- B) İslamcılık
- C) Osmanlıcılık
- D) Türkçülük
- E) Batıcılık

S) 5- Aşağıdakilerden hangisi İslamcılık fikrinin ortaya çıkışını etkileyen sebeplerden biri değildir?

- A) İslam dünyasının Batı karşısında askerî başarısızlıklar yaşaması ve büyük sorunların ortaya çıkması
- B) İslam dünyasının siyasi, ilmi, maddi ve teknik açıdan çok ilerlemiş olması
- C) İslam dünyasının büyük bir kısmının emperyalist devletlerce işgal edilmiş olması
- D) Gelişen Batı karşısında Müslüman aydınların aşağılık kompleksine girmesi
- E) Batı dünyasının İslam dünyasına karşı oryantalist ve misyonerlik faaliyetlerine girmesi

S) 6- Yusuf Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset'i ve Ziya Gökalp'in "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" şeklinde idealize ettikleri görüşleri Osmanlı Devleti'nde hangi fikir hareketlerinden biridir?

- A) Teşebbüs-i Şahsî ve Adem-i Merkezîyet
- B) İslamcılık
- C) Osmanlıcılık
- D) Türkçülük
- E) Batıcılık

S) 7- Aşağıdakilerden hangisi Batıcılık fikrinin gelişmesinde önemli isimlerden biri değildir?

- A) Abdullah Cevdet
- B) Celal Nuri
- C) Prens Sebahattin
- D) Kılıçzade Hakkı
- E) Rıza Tevfik

S) 8 - Aşağıdakilerden hangisi Teşebbüs-i Şahsî ve Adem-i Merkezîyet Cemiyeti'nin gazetesidir?

- A) İttihad
- B) İdrak
- C) Mehtap
- D) Şebtab
- E) İçtihad

S) 9- Aşağıdakilerden hangisi 19. yy. sonları ile 20. yy. başlarında Osmanlı Devleti'nde görülen fikir hareketlerinden biri değildir?

- A) Teşebbüs-i Şahsî ve Adem-i Merkezîyet
- B) İslamcılık
- C) Osmanlıcılık
- D) Türkçülük
- E) Mandacılık

S) 10- 1991 yılında kurulan siyasi parti olarak Türk tarihinin ilk sosyalist partisi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Türkiye İşçi Çifti Sosyalist Fırkası
- B) Sosyal Demokrat Fırka
- C) Müstakil Sosyalist Fırka
- D) Osmanlı Sosyalist Fırkası
- E) Amele Fırkası

CEVAP ANAHTARI; 1) B 2) B 3) A 4) C 5) B 6) D 7) C 8) A 9) E 10) D